

Törköly István

A FALVERÉS ÉS AZ ÁLLATGYÓGYÍTÁS SZAJÁNBAN

Kis bánsági szülőfalum történetének földolgozásában 19 régi és mai foglalkozást sorolok föl, ezek közül a mai értelemben csak néhányra illene a mesterség szó. A legrégebbi foglalkozások sorából ezúttal azonban csak kettőt emelek ki.

A falverés

Kezdetben putri formájú házakat építettek, méghozzá úgy, hogy ez első és a hátsó fal magasabb volt, tehát nem készültek külön végfalak. Ezek hegyesre végződtek, s amikor kissé kiszikkadtak, fenyőrudat helyeztek a gerincre, kettőt pedig oldalt, az eresztáján. A tető oldalán 2–2 léccet szegeztek a fenyőrudakhoz, majd dróttal összekötötték a rudak végét. Ezután következett a tetőfedés: a rudak és a lécek között teleszótták náddal vagy zsúppal (töretlen rozsszalmával).

A falveréshez szükséges földet részben a házhely előtt ásott gödörből szedték, és ez lett később a mély utcai árok. Nagyobb részét azonban a leendő udvarban vagy a ház háta mögött ásták ki, és az így keletkezett, szabályosra kialakított mélyedést baromfiudvarnak meg disznóólnak használták: a négy fal volt a kerítés. Hiszen a Bánság akkor is fátlan vidék volt, őrizni kellett a ritka és drága faanyagot.

Eleinte a legtöbb ház a rokonság meg a szomszédok segítségével készült, ám idővel ebben is kifejezésre jutott egyesek ügyessége és ereje. Így alakultak Szajánban ún. falverő bandák, amelyek hosszú éveken át idényszerűen foglalkoztak a falveréssel.

Egy jó falverő banda átlag 8–10 emberből állott. Szükség volt 2–2 földhányóra, földpuhítóra, furkósra, tömörsre és 1–1 igazítóra és talicskázóra. Mivel a szajáni talaj általában szikes, jól meg kellett válogatni a házhelyet. A szikes föld ugyanis – egyik adatközlőm szerint – nagyon kemény, „nagyon mögverette magát”. Egy közepes nagyságú, 2 szoba-konyhás-éléskamrás, 50–60 centis (régiben 2 sukos) falú házhoz bizony sok föld kellett. Ilyen esetben tanácsos volt már ősszel kiásni a szikes földet, és az tavaszra, Szent György napjára megpuhult a rakáson, s kezdődhetett a falverés.

A kilécezett és kikarózott házhelynek először is kiásták az alapját, s ennek mélysége attól függött, hogy mikor érték el az eleven földet, vagyis a kemény

földréteget. A legtöbb esetben 1–2 méterre is le kellett ásni. Mészáros (Bazsó) Illés, egykori kubikos és bandavezető emlékszik, hogy Lehocski Sándor még ma is álló házának alapját nagyon nehéz volt megtalálni: 3 méter 21 centi mélységben volt az eleven föld! Föltételezik, hogy valamikor veremház lehetett ott, talán még az előző század elején. Az számított igazán eleven földnek, amely visszarúgta a furkóst, ha ráütöttek vele.

A falveréshez, 2 col vastagságú, 2 suk szélességű és 2–4 m hosszúságú deszkát használtak. Ezt méterenként oszlopok közé fogatták, a sarokra három oszlop kellett. A deszka közé kalodát raktak, vagyis a fal szélességének megfelelő kemény léceket, s ezek tartották a feszességet. Ezután kenderből font lóist-ráanggal, egymással szemben, összekötötték, beszorították az oszlopokat, hogy ki ne lazuljon a deszka. Az alapot mindig szélesebben kezdték, és fokozatosan keskenyítették, hogy biztos tartása legyen a falnak. Mindig a hátsó fallal indultak, azután következett az elülső, majd pedig közéjük szorították az oldalfalakat.

A deszkák közé hányt föld megpuhítása után következett a két tömös: az egyik a deszka szélénél haladva tömítette a földet, a másik pedig utána haladva a fal közepéig. Amikor végigérték, jöttek a furkósok, és jó keményre dögnyözték a földet, az előbbi sorrendben haladva. Aztán kilazították a feszítő köteleket, kiszedték a kalodát, és följebb emelték a deszkát: kezdődött a folyamatos előlről, átlag 2–2,5 m magasságig.

A bandavezető felelt a minőségért, vagyis a vállalt munka kivitelezéséért. Ezért időnként elővette a mérőléceket, a csüngő mértéket (idővel már vízimértéket is használtak), és ellenőrizte a beállítás pontosságát. Az előbb említett kétszobás ház falai általában két hét alatt készültek el. Ekkor befedték cseréppel, eső rongálása ellen, majd a leendő ablakok és ajtók helyén háromszög alakú lyukat vágtak.

A tetőszerkezetet már kilenc nap múlva föl lehetett rakni, addigra ugyanis jól kiszikkadtak a falak. Régebben, de még a két háború között is, szokás volt, hogy a hátsó fal megkezdése előtt egy magas oszlopra itallal telt üvegeket aggatott a gazda, és amikor a falverők elkészültek a munkával, leszedték az üvegeket, és elfogyasztották a tartalmukat ebéddel vagy vacsorával egyetemben.

A jól összeszokott banda esetenként a ház teljes fölépítését is vállalta. Ténykedésük különösen az első világháború előtt öltött nagy méreteket, és egészen a második világhétségig virágzott. A környező falvakba, de olykor még a Bácskába is eljutottak a szajáni falverők. A hozzájuk fűződő emlékezés, sajnos, már csak a század első negyedébe nyúlik vissza. Takács Sándor, a falu egyik „legrégebbi” kőművese sorolja, hogy nálunk jóval az első háború utáni időkben is vert falból építették a nagy házakat is. Pedig akkor már igen ismert volt a téglá „a világon”. Így például Kabók Pál, a 120 holdas gazda is vert falú házat építtetett 1928-ban.

Abban az időben a 8–10 emberből álló bandát a következők irányították: Móra Károly, Gyömbér Gergő, Zombori János, Mészáros (Bazsó) Illés, Janda (Gusztó) Pista. Volt ezenkívül 2–3 alkalmi banda is, de az előbbi öt bandagazdái volt az ismertebb, keresettebb és megbízhatóbb is. A környező falvakban is csak ezek kaphattak munkát.

Egyébként Szajánban a legutolsó vert falú házat Zombori Nándor portáján építették vagy negyed százada, és ekkor Égető Géza, Mészáros János meg Ördög András volt a falverő.

Az állatgyógyítás

Állatorvosa nem volt a falunak, egészen a második világháború utáni évekig, pontosan 1958-ig. (Sajnos, 1993 nyarán, jegyzetelésemkor sem volt!) Pedig a háziállatok, különösen a nagyjószág körül gyakran adódott valami baj, meg hozzáértést kívánó egyéb tennivaló is, mint például a kan malacok, süldők „kitisztítása”, vagyis kiherélése, tehenek, lovak elletése. Ám mindig akadt 2–3 ügyes ember – leginkább pásztor –, aki különös adottságának és nagy gyakorlatának köszönhetően eredményesen gyógyította és ellette a lábasjószágot.

Ezek közül is *Szabó Kálmán* volt a legismertebb. Fiatal korában – egészen az 1920-as évekig – gulyás volt, ennek során ott tanulta ki a „mesterséget”. Mert gulyás a régi világban nem lehetett akárki. És még esküt is tett, mielőtt a marhák őrzésének jogát elnyerte. Minden rábizott marhát külön-külön is ismert, és gyógyításukról is gondoskodott. Nem véletlenül mondja Tömörkény István a Vizenjárók című könyvében: „Nehéz mesterség a gulyásság, csak olyan ember űzheti, aki tökéletesen kiérti magát a világi állapotokban”.

Bármilyen baj volt az állattal – kivéve, ha egyes nagy járványok idején betegedett meg –, Kálmán bátyánk még a legnagyobb mezei munkák idején is vállalta gyógyítását. Ha előbb nem, estefelé, amikor hazaért a határból, és megetette lovait, teheneit. Fáradozásáért egy-egy pohárka pálinkát, esetleg kisebb pénzüsszeget fogadott el. Ez utóbbit leginkább akkor, ha sikeresen megellette a lovat vagy a tehenet. Ez viszont úgyszólván mindig sikerült neki! A szegényebektől azonban ilyen esetben sem fogadott el pénzt. Úgy is jellemezhetnénk, hogy az állatok gyógyításának megszállottja volt. A patás állatok ragályos betegségei közül a száj- és körömfájást is sikeresen tudta kezelni, kezelteni, feltéve, ha az állatok tulajdonosa szigorúan betartotta utasítását.

A II. világháború második évében Észak-Bánságban is dühöngött a hasított körmű állatok e szörnyű betegsége. Valamikor nyár derekán tetőzött, és Szabó Kálmán kioktatta a falu népét – miközben sorra járt sok-sok háztartást – a gyógykezelés módjára. Erős kékköves oldatot készítettett velük, majd egy kar hosszúságú, 2–3 ujjnyi vastag botra erősített fehér rongyot mártatott az oldatba, naponta többször is ezzel kellett kengetni a beteg állatok szájának karmáját és körmét. Ez a gyógykezelés igen hosszadalmas és rendkívül fárasztó volt, hiszen kizárólag zöldtakarmánnyal, leginkább csalamádéval, kukoricafattal lehetett etetni a beteg állatokat. Szálanként kellett berakni a szájukba. A fejőstehenek elapasztottak, s elhullatták körmüket, képtelenek voltak felállni. A szülői házunknál akkor 3–3 fejőstehen és üsző volt – mind túlélte a járványt.

Ez az ember orvosolni tudta az egyszerű sertésbetegségeket, szarvasmarhák felfúvódását, lovak vizeletelési nehézségét, hasfájását, lábmerevedését. A ló vizeletét úgy indította el, hogy egy kukoricacsutkára tiszta rongyot csavart, belemártotta törött paprikába – és ezt bedugta a lónak. Bizony az addig erőlködött, hogy végül is folyamatosan vizelni kezdett. A hasfájós lovat utasítására jól meg

kellert jártatni, majd szalmából font csutakkal sokáig csutakolni (dörzsölni) a hasát. Ez is hatásosnak bizonyult.

A lábmerevedés főként korosabb lovakkal történt meg, általában több napi nehéz szántás vagy más nagy teher húzása után. Az ilyen lovat hasára erősített hevederek és kötelek segítségével felkötötték az istálló nagygerendájára (mestergerendára), olyan magasságban, hogy patái éppen ráfeküdjenek a hídlás-deszkára, vagyis mintha saját erejéből állna. Több napig függött így a ló, miközben jól kellett abrakoltatni, hogy megerősödjön. Amikor a gazda, esetleg maga Kálmán bátyánk jónak látta, leoldották a köteleket a gerendáról. Ez a gyógy mód azonban nem mindig járt sikerrel: a saját lábára engedett ló egyszerűen összecsuklott. Ilyenkor rögtön üzentek Cigány Imrének, hogy kell-e neki egy lóbdör.

Rendkívül eredményes és eredeti volt a lovak szemén végzett „hályogműtétje”. Egy ablaküvegdarabkát apróra, lisztfinomra törtetett, beleszórta egy náddarabba (ez a fújócsövecske mindig mellénye zsebében volt), és hirtelen belefújta ló fájós, vagyis hályogos szemébe. Ezt a műveletet még másnap megismételtette a ló gazdájával, s ha vékony volt a hályog, vagyis a gazda idejében szólt neki, pár nap múlva szépen kitisztult az állat szeme.

Egyébként az elletés volt a fő erőssége. Lovakkal ilyenkor ritkábban fordul elő baj, de annál gyakrabban a vemhes tehennel. Tudjuk, hogy a tehén farral kel föl, s ha ezt hirtelen teszi, megfordulhat benne a borjú. Ez persze az ellési ingerek kezdete után derül ki, s a tapasztalt állattartó azonnal észreveszi. Kálmán bácsi ilyen esetekben fölgyűrte ingujjait, lemosta karját, aztán óvatosan benyúlt a tehén méhébe – és minden esetben sikeresen megfordította (fejfel kifelé) a borjat.

Bámulatosan nyugodt és nagyon barátságos ember volt. Soha nem káromkodott! Ha valami nem tetszett neki, akkor azt mondta: a fáját, a fáját neki. Amikor azonban gyerekekkel volt valami „nézeteltérése”, ilyenkor majdnem kimondta azt az „anyázó” szitkot, amit a magyar ember oly gyakran ejt ki a száján. Csakhogy ő a trágár kifejezést enyhítve így fakadt ki: „Az anyád hosszabbik lukát!” Ugye, micsoda különbség, pedig ugyanazt jelenti . . .

Az emberek és állatok iránti szeretet hosszú élettel jutalmazta: 86 éves volt, amikor . . . és itt most megáll az ész! Milyen kifürkészhetetlen az emberi lény, az ember lelkivilága, elméjének járása. Ez az ember, akit mindenki tisztelt és szeretett, aki senkire se haragudott – az ördögnek kínálta föl lelkét: alig egy hónappal a születésnapja után, 1967. május 21-én délelőtt 10 órakor fölakasztotta magát!

Azóta jó néhány állatorvos gyógykezelt már az állatokat a faluban hivatászerűen, de egy sem olyan egyszerű módszerrel és szeretettel, mint ahogyan Szabó Kálmán tette.